

١٠١٤٢٦

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه جامعه‌شناسی

پایان نامه

(جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد پژوهش اجتماعی)

عنوان:

مطالعه تطبیقی - تاریخی رابطه ساختار سیاسی و تغییر آن با

توسعه اقتصادی

(ایران، چین و ژاپن ۱۹۲۰-۱۸۰۰)

استاد راهنما:

دکتر مسعود چلبی

استاد مشاور:

دکتر سید محمد صادق مهدوی

نگارش: غلامرضا عظیمی

۱۵۱۴۲۶

بهار ۱۳۸۶

۸۴ / ۱۷ / ۶۸۱۱

به مادرم ، که خوبی تمام ناشدنی است

و

به پدرم که آرزوی همیشگی اش خندیدن من است

و

به یاد علیرضا که...

به نام آن جاودانه، وآنکه می ماند

مطالعه حاضر در چهارچوب مباحث جامعه شناسی تاریخی مطرح و پیگیری گردید. در این مطالعه سعی شد که از نگاهی تاریخی برخی از عوامل توسعه یافتگی مورد بررسی قرار گیرد. در همین راستا برای فهم جهان پیچیده اطراف دست به تلاشی بسیار ناچیز زدیم در این راه از کمکهای افراد زیادی بهره مند شده ام:

از استاد بزرگوارم دکتر مسعود چلبی که زحمت راهنمایی رساله حاضر را بر عهده گرفتند بسیار سپاسگزارم. دقت علمی بالا، اطلاعات عمیق و گسترده، داشتن اخلاق علمی همراه با تواضع از ویژگیهای شخصیتی ایشان است. سلامت و موفقیت همیشگی شان را از خداوند بزرگ خواستارم.

از آقای دکتر محمد صادق مهدوی به خاطر راهنماییهای ارزشمندشان کمال تشکر را دارم.

از کلیه اساتید گروه جامعه شناسی دانشگاه شهید بهشتی، که در دوران کارشناسی و کارشناسی ارشد افتخار آموختن از محضرشان را داشته ام، سپاسگزاری می کنم.

خود را عمیقاً مدیون خانواده ام میدانم. مهربانی همیشگی پدر و مادرم بزرگترین کمک روحی من بوده است و از لبخند همیشگی خواهران و برادرانم انرژی گرفته ام.

از کلیه همکلاسیها، همگروهیها و دوستانم که از هرگونه کمک روحی و فکری نسبت به من دریغ نکرده اند کمال تشکر را دارم. سلامت و بهروزی، ارزوی همیشگی من برای این عزیزان است.

از هم اتاقی های عزیزم آقایان علی صادقی و علی نیاتانی به خاطر فراهم آوردن محیطی آرام و صمیمی کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده

مطالعه حاضر به بررسی رابطه تحولات سیاسی با اولین نوسازی (اقتصادی) در سه کشور ایران، چین و ژاپن می پردازد. این مطالعه به روش تطبیقی تاریخی انجام گردید. پس از مرور ادبیات موضوع در زمینه توسعه یافتگی در سه کشور مورد بررسی و همچنین مرور ادبیات توسعه مدل نظری تدوین گردید. مدل نظری حداقلی که برای بررسی تحولات سیاسی با توسعه اقتصادی در نظر گرفته شد بطور همزمان به بررسی ساختار سیاسی درونی هر سه کشور، وضعیت آنها در نظام جهانی و میزان وفاق نخبگان در این جوامع می پرداخت. زمان مورد مطالعه از سالهای ۱۹۲۰ - ۱۸۰۰ را دربرمی گیرد. سه رویداد مهم در این بررسی انقلاب میجی (۱۸۶۸)، انقلاب مشروطه (۱۹۰۵) و انقلاب ۱۹۱۱ چین می باشد. در بررسی ساختار سیاسی از دو شکل سنتی ساختار سیاسی یعنی فئودالیسم و پاتریمونیا لیزم استفاده گردید. در بررسی ادغام در نظام جهانی از دو مفهوم ادغام سیاسی و ادغام اقتصادی استفاده شد. و در بررسی وفاق نخبگان، نخبگان در چهار گروه: نخبگان اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مد نظر قرار گرفتند. در نهایت بر طبق مدل تحقیق ترکیب عوامل سه گانه فوق بر روی توسعه اقتصادی بررسی گردید.

نتایج بیان می دارد: جامعه ژاپنی هنگام برخورد (ورود) در ساختار نظام جهانی دارای یک سیستم سیاسی فئودالی بود. از اقتصاد توسعه یافته ای برخوردار بود و پراکندگی قدرت در آن وجود داشت. طبقات مشخص در آن شکل گرفته بودند و شکلی از تجارت و رقابت اقتصادی در آن پدید آمده بود. از طرفی همین ساختار درونی جامعه این امکان را به نخبگان داده بود که بین آنها (نخبگان) حداقلی از وفاق شکل بگیرد. این وفاق در درون یک گروه از نخبگان هم بوجود آمده بود. بعبارتی دیگر هم وفاق بین نخبگان وجود داشت و هم در درون یک گروه از نخبگان این حداقل وفاق موجود بود. با چنین ترکیبی از ساختار درونی و وفاق نخبگان، هنگامی که ژاپن وارد ساختار نظام جهانی شد، شورش و هرج و مرج بین گروههای مختلف (که حاصل از تضعیف قدرت مرکزی باشد) ژاپن را فرا نگرفت. بعبارتی این عوامل درونی جامعه ژاپنی را در برخورد با نظام جهانی تواناتر از دو کشور ایران و چین نشان داد.

در این برخورد یکی از طبقات موجود از بدنه قدرت جدا شد و نوسازی را شروع کرد. بعبارتی ساختار درونی جامعه و وفاق نخبگان این امکان را فراهم آورد تا در برخورد با ساختار بیرونی کمترین ضربه به جامعه وارد آید و حتی از این ادغام در جهت توانا سازی اقتصادی استفاده گردد. چنانچه ژاپن خیلی سریع در ساختار نظام جهانی قراردادهای نابرابر و حق کنسولی دول مرکز را لغو کرد.

در مقابل در جامعه چین و ایران در قرن ۱۹ ساختار متمرکز (پاتریمونالیستی) قدرت اجازه شکل گیری هیچ طبقه یا گروه یک دست را نمی داد. در ایران و چین خبری از اشراف زمیندار نبود. قدرت متمرکز بود و به همین دلیل هم تحرک طبقاتی بسیار بالا بود. هر چند سیستم دیوانسالاری جامعه چینی بسیار گسترده تر از ایران بود. این چنین وضعیتی باعث می شد که نخبگان سیاسی برتری نسبی بر دیگر نخبگان داشته باشند. و از طرفی دیگر همه نخبگان در جامعه حالتی از ترس و وحشت نسبت به نخبگان سیاسی داشته باشند. بنابراین بین گروههای مختلف حالت ترس، بی اعتمادی و در نتیجه تضاد همیشه موج می زد. مخصوصا زمانی که قدرت مرکزی ضعیف می گردید و اجازه بروز این تضاد به صورت شورشهای گوناگون داده می شد.

در قرن ۱۹ جامعه متمرکز چین و ایران با چنین ساختار درونی وارد نظام جهانی شدند. در نتیجه این ورود، حکومت و قدرت مرکزی از هم پاشید. در نتیجه گروههای گوناگون وارد جامعه شدند. این ساختار درونی (سیستم متمرکز قدرت و وفاق پایین نخبگان) در برخورد با سیستم بیرونی (نظام جهانی) نمی توانست بسوی توانا سازی حرکت کند. نخبگان فرصتی یافته بودند تا خود را از زیر فشار و یوغ حکومت مرکزی برهانند. دول مرکز از اشوب درون جامعه منافع عظیم اقتصادی خود را می بردند. فرار سرمایه، مبادله نابرابر قدرت مانور این دول را بالا می برد و حکومت مرکزی نیز به هریک از گروههای درونی و بیرونی برای حفظ خود متوسل می شد. بنابراین نتیجه هر دو انقلاب مشروطه در ایران و ۱۹۱۱ در چین اشوب و هرج بین گروههای مختلف گردید.

فهرست مطالب الف

فهرست جداول د

فهرست نمودارها د

فهرست اشکال ذ

۱- فصل اول

۱-۱- مقدمه ۱

۱-۲- طرح مسئله ۳

۱-۳- اهمیت مسئله ۴

۱-۴- دوره زمانی تحقیق ۴

۱-۵- انتخاب کشورها ۵

۱-۶- اهداف تحقیق ۵

۱-۶-۱- هدف کلی ۵

۱-۶-۲- اهداف اختصاصی ۵

۲- فصل دوم

۲-۱- مقدمه ۷

۲-۲- مکاتب مختلف توسعه ۹

۲-۳- دیدگاه نظام جهانی ۱۰

۲-۳-۱- تعریف نظام جهانی ۱۱

۲-۳-۲- ساخت نظام جهانی ۱۴

۲-۳-۳- سیاست در نظام جهانی ۱۵

۲-۳-۴- قلمروهای نظام جهانی ۱۶

۲-۳-۵- نقد نظریه نظام جهانی ۱۶

۲-۳-۶- دیدگاه نظام جهانی و توسعه ۱۸

۲-۴- نظریه های نوسازی ۲۰

۲-۵- رابطه سیادت ستی و اقتصاد ۲۴

۲-۶- فتودالیزم ۲۶

۲-۷- تئوری نخبگان ۳۸

۲-۷-۱- تئوری نخبگان ۳۹

۲-۷-۲- پاره تو ۴۰

- ۴۱..... ۲-۷-۳ - موسکا
- ۴۲..... ۲-۷-۴ - میکلز
- ۴۳..... ۲-۷-۵ - رایت میلز
- ۴۳..... ۲-۷-۶ - با تامور
- ۴۵..... ۲-۷-۷ - گی روشه
- ۴۸..... ۲-۷-۸ - مسعود چلیبی
- ۵۳..... ۲-۸-۸ - مروری بر تحقیقات پیشین
- ۵۳..... ۲-۸-۱ - ایران
- ۶۳..... ۲-۸-۲ - ژاپن و چین
- ۶۳..... ۲-۸-۱-۲ - ژاپن و چین
- ۶۳..... ۲-۸-۲-۲ - ژاپن ، چین ، جوامع اروپایی و آمریکا
- ۶۵..... ۲-۸-۲-۲ - چین ، روسیه و فرانسه
- ۶۸..... ۲-۸-۲-۴ - ژاپن و روسیه
- ۶۸..... ۲-۸-۲-۵ - آلمان و ژاپن
- ۶۹..... ۲-۸-۲-۶ - ژاپن و ترکیه
- ۶۹..... ۲-۸-۲-۷ - ایران و ژاپن
- ۷۰..... ۲-۸-۲-۸ - ایران و ژاپن
- ۷۰..... ۲-۸-۲-۹ - ایران و ژاپن
- ۷۱..... ۲-۹-۹ - بخشی کوتاه در مورد پیشنهاد سیستم سه کشور قبل از ورود به نوسازی
- ۷۱..... ۲-۹-۱ - ژاپن
- ۷۳..... ۲-۹-۲ - چین
- ۷۴..... ۲-۹-۳ - ایران
- ۷۶..... ۲-۱۰-۱ - نکات مورد اشاره در تحقیقات پیشین:
- ۷۷..... ۲-۱۱-۱ - مدل تحقیق

۳- فصل سوم

- ۸۳..... ۳-۱-۱ - روش تحقیق
- ۸۶..... ۳-۲-۲ - تکنیک جمع اوری داده ها
- ۸۶..... ۳-۳-۳ - نمونه تحقیق
- ۸۷..... ۳-۴-۴ - اعتبار و پایایی تحقیق

- ۳-۵- دوره زمانی تحقیق..... ۸۷
- ۳-۶- سنجش متغیرها..... ۸۷
- ۳-۷- فنودالیزم..... ۸۸
- ۳-۸- ویژگیهای نظام فنودالی..... ۸۹
- ۳-۹- پاتریمونیا لیزم..... ۹۰
- ۳-۱۰- ویژگیهای نظام پاتریمونیا لی..... ۹۰
- ۳-۱۱- نظام جهانی..... ۹۰
- ۳-۱۲- عاملیت نخبگان..... ۹۱
- ۳-۱۳- توسعه اقتصادی..... ۹۲

۴- فصل چهارم

- ۴-۱- حداقل شرایط یکسان..... ۹۴
- ۴-۲- ژاپن فنودالیزم یا پاتریمونیا لیزم..... ۹۵
- ۴-۳- ژاپن و نظام جهانی..... ۱۰۹
- ۴-۴- نخبگان ژاپنی در قرن ۱۹..... ۱۱۰
- ۴-۵- انقلاب میجی..... ۱۱۳
- ۴-۶- انقلاب و تغییر..... ۱۱۶
- ۴-۷- توسعه اقتصادی..... ۱۱۸
- ۴-۸- چین..... ۱۲۴
- ۴-۸-۱- چین و نظام جهانی..... ۱۳۳
- ۴-۸-۲- نخبگان در جامعه چین..... ۱۴۵
- ۴-۸-۳- انقلاب و تغییر..... ۱۵۰
- ۴-۹- ایران..... ۱۵۲
- ۴-۹-۱- ساختار سیاسی در دوران قاجاریه: (پاتریمونیا لیزم)..... ۱۵۲
- ۴-۹-۲- نظام جهانی..... ۱۶۲
- ۴-۹-۳- نخبگان در ابتدای انقلاب مشروطه..... ۱۷۱
- ۴-۹-۴- انقلاب مشروطیت..... ۱۷۵

۵- فصل پنجم

- ۵-۱- تطبیق یافته ها با مدل نظری..... ۱۸۰
- ۵-۲- ابعاد ساختار سیاسی در سه کشور..... ۱۸۰

۱۸۶ ۳-۵- موقعیت در نظام جهانی

۱۸۸ ۴-۵- وفاق نخبگان

۱۹۱ ۵-۵- ترکیب عوامل در مدل نظری

۶- فصل ششم

۱۹۵ ۱-۶- نتیجه گیری و پیشنهادات

۲۰۱ ۲-۶- پیشنهادات

۲۰۴ منابع و مواخذ

فهرست جداول، اشکال و نمودارها

فهرست جداول

- جدول (۱-۲) سه موج متفاوت مطالعات نوسازی از ۱۹۵۰..... ۲۰
- جدول (۲-۲) تفاوت دو جامعه دیوانسالار و فئودالی..... ۳۱
- جدول (۳-۲) نظام سیاسی سنتی (میزان توزیع قدرت)..... ۳۲
- جدول (۴-۲) نظام های سیاسی سنتی (میزان توزیع قدرت)..... ۳۴
- جدول (۵-۲) سنخ شناسی نقشها..... ۵۰
- جدول (۱-۳) مقدمات منطقی تحقیقات تطبیقی تاریخ..... ۸۳
- جدول (۱-۴) ثبت نام مدارس در اوایل دوره توکوگاوا..... ۱۱۰
- جدول (۲-۴) ترکیب نخبگان جامعه..... ۱۱۱
- جدول (۳-۴) درآمد دولت از مالیات ۱۸۷۵-۱۹۰۰..... ۱۱۷
- جدول (۴-۴) موقعیت کشورها خارجی در سال ۱۸۶۳ در بندر یوکوهوما..... ۱۱۸
- جدول (۵-۴) مهندسين و صنعت گران استخدام شده خارجی در صنعت ژاپن..... ۱۱۹
- جدول (۶-۴) فارغ التحصیلان نهادهای تکنولوژیکی بالا..... ۱۲۱
- جدول (۷-۴) استخدام فارغ التحصیلان در بخشهای مختلف ۱۸۸۳-۱۹۰۰..... ۱۲۱
- جدول (۸-۴) سیستم راه آهن ملی..... ۱۲۱
- جدول (۹-۴) حمل و نقل ریلی..... ۱۲۲
- جدول (۱۰-۴) پرسنل مراقبت پزشکی..... ۱۲۲
- جدول (۱۱-۴) موسسه های صنعتی ۱۹۰۳-۱۹۰۶..... ۱۲۳
- جدول (۱۲-۴) تولید کشاورزی و غیر کشاورزی در ژاپن ۱۸۷۴..... ۱۲۳
- جدول (۱۳-۴) تخمین تولید ملی چین ۱۸۸۰..... ۱۳۲
- جدول (۱۴-۴) توزیع درصد روابط تجاری چین (۱۸۷۱-۱۹۱۱)..... ۱۳۷
- جدول (۱۵-۴) توزیع درصد واردات مواد در چین (۱۹۱۰-۱۸۷۰)..... ۱۳۸
- جدول (۱۶-۴) توزیع درصد صادرات (۱۹۱۰-۱۷۸۰)..... ۱۳۸
- جدول (۱۷-۴) ارزش تجارت خارجی چین ۱۸۷۰-۱۹۱۱..... ۱۳۹
- جدول (۱۸-۴) وضعیت نخبگان در جامعه چین..... ۱۴۵
- جدول (۱۹-۴) (برآورد مالیات ارضی، تولید کشاورزی و تولید ملی ایران (به هزار تومان)..... ۱۵۹

- جدول (۴-۲۰) تجارت در ایران با روسیه و بریتانیا به پوند استرلینگ (۱۸۷۵ تا ۱۹۱۴ م / ۱۲۵۴ تا ۱۲۹۳ ش) ۱۶۳
- جدول (۴-۲۱) تجارت ایران با کشورها به هزار روبل ۱۴-۱۹۱۳ م / ۲-۱۲۹۳ ش ۱۶۴
- جدول (۴-۲۲) طبقه کارگر ایران در حوالی سال ۱۹۱۴ م / ۱۲۹۳ ش ۱۶۷
- جدول (۴-۲۳) وضعیت نخبگان در جامعه ایران ۱۷۱
- جدول (۵-۱) ابعاد ساختار سیاسی در سه کشور ۱۸۴
- جدول (۵-۲) ورود در نظام جهانی ۱۸۷
- جدول (۵-۶) وضعیت نخبگان ۱۹۰
- جدول (۵-۷) مدل اصلی: ساختار سیاسی و ونوسازی ۱۹۰

فهرست اشکال

- شکل (۲-۱) جریان ورودی و خروجی تاریخی بین مرکز و پیرامون و پیرامون ۱۳
- شکل (۲-۲) تفکیک عمودی نقش ها ۴۹
- شکل (۲-۳) مدل قشریندی در دوران معاصر ۵۱
- شکل (۲-۴) الگوی دگرگونی اجتماعی در ایران ۶۰
- شکل (۲-۵) مدل تحقیق ۷۸
- شکل (۴-۱): سیستم وظایف و تعهدات در جامعه ژاپن توکوگاوا ۹۸
- شکل (۴-۲): سیستم وظایف و تعهدات در اروپا ۹۸
- شکل (۴-۳) نوع کالاهای مبادله شده بین ایران و دول مرکز ۱۶۵
- شکل (۴-۴) (گروههای درگیر پس از انقلاب) ۱۷۷

فهرست نمودارها

- نمودار (۳-۱) روش شناسی نمونه ارمانی وبر ۸۵

فصل اول:

حلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

از سالیان بسیار دور، با افزایش سطح دانش و فهم بشر، کیفیت و وضعیت زندگی او همواره در حال بهبود و ارتقا بوده است. بعد از انقلاب فرهنگی- اجتماعی اروپا (رنسانس) و متعاقب آن انقلاب صنعتی، موج پیشرفت‌های شتابان کشورهای غربی آغاز گردید. تنها کشور آسیایی که تا حدی با جریان رشد قرن‌های نوزده و اوایل قرن بیستم میلادی غرب همراه گردید کشور ژاپن بود. اما متأسفانه در همین دوران، کشورهای شرقی روند روبه‌رشدی را تجربه نکرده و بعضاً سیری نزولی طی نمودند. البته بعضاً حرکتهای مقطعی و موردی در این کشورها صورت گرفت اما از آنجایی که با کلیت جامعه و فرهنگ عمومی تناسب کافی را نداشت و مورد حمایت واقع نگردید، به سرعت متوقف گردید. مباحث توسعه اقتصادی از قرن هفدهم و هیجدهم میلادی در کشورهای اروپایی مطرح گردید. صنعتی‌شدن و رشد فناوری در این کشورها توأم با تصاحب بازار کشورهای ضعیف مستعمراتی باعث شد تا در زمانی کوتاه، شکاف بین دو قطب پیشرفته و عقب‌مانده عمیق شده و دو طیف از کشورها در جهان شکل گیرد: کشورهای پیشرفته (یا توسعه‌یافته) و کشورهای عقب‌مانده (یا توسعه‌نیافته). از آن زمان تا به حال یکی از مهمترین مباحث در جامعه‌شناسی، بحث توسعه یافتگی است. این تحقیق هم در ادامه همین مباحث مطرح می‌گردد.

۱-۲- طرح مسئله

با خاموش شدن آتش جنگ جهانی دوم و شکل‌گیری نظامی عمومی در جهان (در کنار به استقلال رسیدن بسیاری از کشورهای مستعمره‌ای)، شکاف (شکاف بین کشورهای توسعه یافته و توسعه نیافته)، به خوبی نمایان شد و ملل مختلف جهان را با این سوال اساسی مواجه ساخت که "چرا بعضی از مردم جهان در فقر و گرسنگی مطلق به سر می‌برند و بعضی در رفاه کامل؟". از همین دوران اندیشه‌ها و نظریه‌های توسعه در جهان شکل گرفت.

در این دوران، بسیاری از مردم و اندیشمندان، چه در کشورهای پیشرفته و چه در کشورهای جهان سوم، تقصیر را به گردن کشورهای قدرتمند و استعمارگر انداختند. بعضی نیز مدرن‌نشدن (حاکم نشدن تفکر مدرنیته بر تمامی ارکان زندگی جوامع سنتی) را علت اصلی می‌دانستند و "مدرن‌شدن

به سبک غرب" را تنها راهکار می‌دانستند. بعضی دیگر نیز وجود حکومت‌های فاسد و دیکتاتوری در کشورهای توسعه‌نیافته و ضعف‌های فرهنگی و اجتماعی این ملل را مسبب اصلی معرفی می‌نمودند. عده‌ای هم "دین" یا حتی "ثروت‌های ملی" را علت رخوت و عدم حرکت مثبت این ملل تلقی می‌نمودند.

به هر تقدیر این که کدام (یا کدامین) علت (یا علت‌ها) اصلی و یا اولیه بوده است را نمی‌توان از تاریخ این کشورها جدا دانست. توسعه یافتگی به معنای عام و توسعه اقتصادی به معنای خاص حاصل یک روند تاریخی است. بررسی جایگاه تاریخی عوامل فوق هرکدام به نحوی می‌تواند در بررسی توسعه یافتگی و عقب ماندگی یک جامعه دخیل باشد.

توسعه اقتصادی و ساختار سیاسی دارای رابطه تنگاتنگ و متقابل می‌باشند. موفقیت و دوام هر ساختار سیاسی، چه ساختار تمامیت خواه و چه دموکراسی، وابسته به توسعه، کارآیی اقتصاد و کیفیت سیاست‌های اقتصادی دولت است. توسعه اقتصادی در بستر نهادهای سیاسی جامعه انجام می‌پذیرد که پارامترهای سیاسی و اقتصادی توسعه اجتماعی را تعیین می‌کنند.

در تحقیق حاضر تاکید اصلی بر روی تحولات سیاسی و تاثیر آن بر توسعه اقتصادی می‌باشد. در اینجا سعی می‌شود نقش تحولات سیاسی را با کمک از ساخت نظام سیاسی (توزیع قدرت)، وضعیت نظام سیاسی در نظام جهانی و نقش نخبگان نظام سیاسی، توضیح دهیم. و تاثیر آن را بر روی توسعه اقتصادی بررسی کنیم.

. توسعه مترادف با واژه "Development" است که برای آن تعاریف بی شمار و متفاوتی ارایه گردیده است. این کلمه دارای گستردگی و عمق معنای بالایی است و افراد با ایدئولوژیهای گوناگون، برداشتهای متفاوت از این کلمه داشته‌اند.

عده‌ای از اقتصاددانها، توسعه را تغییر در ساختارها و زیربنای جامعه می‌دانند که در این زمینه مایکل تودارو می‌گوید: "توسعه را باید جریانی چند بعدی دانست که مستلزم تغییرات اساسی در ساختار اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری

وریشه کن کردن فقر مطلق است." (مایکل تودارو- ۱۳۶۸: ۱۱۵) مک لوپ نیز در این زمینه می‌گوید: "توسعه عبارت است از کاربرد منابع تولیدی به نحوی که موجب رشد بالقوه و مداوم درآمد سرانه در یک جامعه شود." (فیض پور- ۱۳۷۳: ۲۰)

می‌یر^۱ توسعه اقتصادی را فرآیندی می‌داند که موجب افزایش درآمد سرانه در بلندمدت می‌شود. هیگینز^۲ توسعه اقتصادی را فرآیندی می‌داند که اقتصاد، از یک دوگانگی به یک اقتصاد مدرن برسد. کوزنتس^۳ توسعه اقتصادی را افزایش ظرفیتهای تولیدی و تنوع در تولیدات یک جامعه در بلند مدت می‌داند.

در این زمینه بالدوین^۴ می‌گوید: "توسعه اقتصادی فرآیندی است که از آن راه، درآمد ملی واقعی یک اقتصاد، در طی مدت زمانی طولانی، افزایش می‌یابد و اگر درجه توسعه از میزان ازدیاد جمعیت بیشتر باشد، درآمد واقعی سرانه نیز افزایش می‌یابد." (بالدوین ۱۹۶۲: ۲). مراد از تحولات سیاسی جایگاه یک نظام سیاسی در نظام جهانی، نوع نظام سیاسی (توزیع قدرت) و عملکرد نخبگان می‌باشد. ترکیب عوامل فوق باعث شکل گیری تحولات سیاسی می‌گردد.

۱-۳- اهمیت مسئله

توسعه با هر تعریفی، تغییرات را به عنوان جزء ذاتی همراه خود دارد. این تغییرات اغلب دارای روندی تاریخی و بلند مدت است. و از شرایط خاص هر جامعه ای تاثیر می‌پذیرد. شکل گیری روندی بنام توسعه احتیاجی به زمانی طولانی دارد. بنابراین می‌توان به نتیجه رسید که توسعه در هر کشور دارای تاریخ خاص خود می‌باشد. ایران، ژاپن و چین هر سه کشوری آسیایی هستند که تقریباً در یک زمان با غرب برخورد کرده‌اند. هنوز قرن بیستم به نیمه نرسیده بود که ژاپن به عنوان یک قدرت جهانی مطرح گردید. ژاپن در ۱۹۰۵ موفق به شکست روسیه شد و به عنوان یک قدرت نوظهور خود را به دنیای آن زمان معرفی کرد. ولی ایران و چین هر دو هنوز در موقعیت پیرامونی

1- Gerald M. Meier

2- B. Higgins

3- Simon Kuznets

4- Baldwin

خود قرار داشتند. انقلاب مشروطه و انقلاب ۱۹۱۱ هردو منجر به روی کار آمدن استبداد رضاخانی و حکومت سرکوبگر کومیتانگ شدند.

از طرفی دیگر در ایران از زمان انقلاب مشروطه تا کنون تلاشهای بسیاری در راه توسعه ایران برداشته شده است. در این زمینه برنامه های نوسازی بارها به اجرا درآمده است. می توان در این زمینه به نوسازی سیاسی مشروطه (اولین برنامه جدی نوسازی)، نوسازی دولتی (ازبالا) رضاخان، و برنامه های توسعه اقتصادی محمد رضا شاه در دهه ۴۰ اشاره کرد. ولی نوسازی مشروطه به جنگ داخلی و هجوم بیگانه انجامید، نوسازی رضاخانی توسط متفکین پایان یافت و برنامه های محمد رضا شاه به انقلاب منجر گردید. در حالیکه در کشور ژاپن روند نوسازی که از زمان اصلاحات میجی شروع گردید، تنها در چندسال جنگ جهانی دوم دچار رکود نسبی شد. در کشور چین، مانند ایران انقلاب ۱۹۱۱ بیشتر نوعی نوسازی سیاسی بود تا یک انقلاب با رهبریت حکومت در جهت نوسازی اقتصادی (مانند ژاپن). از طرفی بعد از انقلاب هرج و مرج داخلی و نفوذ کشورهای اروپایی تا شکلگیری دولت کمونیستی ادامه داشت. ولی از انقلاب ۱۹۴۹ چین نوسازی خود را با رهبری دولت آغاز کرد و توانست خود را به کشورهای توسعه یافته جهان نزدیک کند.

۱-۴- دوره زمانی تحقیق

با توجه به محدودیت های تحقیق، دوره مورد بررسی در تحقیق حاضر، از قبل از شروع ورود به نظام جهانی آغاز می گردد و تا پایان دوره یعنی زمان ورود کامل در نظام جهانی و موقعیت پیرامونی و مرکزی یافتن در آن ادامه می یابد. بنابراین می توان دوره مورد بررسی را (بطور تقریبی) بین سالهای ۱۸۲۰ تا ۱۹۲۰ (زمانی که ژاپن به یکی از کشورهای قدرتمند دنیا تبدیل شد) در نظر گرفت. در ۱۸۲۰ هر سه کشور دارای حالت پیرامونی در نظام جهانی بودند ولی بعد جنگ جهانی اول ژاپن به یکی از مدعیان تبدیل شد. بنابراین بررسی ما شامل چین کمونیست نمی گردد. برای این اساس دوره مورد بررسی در ایران شامل حکومت قاجارها تا بعد از انقلاب مشروطه و

پیامد آن، در چین شامل اواخر حکومت منچو تا بعد از انقلاب ۱۹۱۱ و پیامد آن، در ژاپن اواخر حکومت توکوگاوا تا بعد از انقلاب میجی می گردد.

۱-۵- انتخاب کشور ها

سه کشور مورد بررسی از کشورهای آسیایی هستند. هر سه کشور تقریباً در یک مقطع زمانی وارد نظام جهانی شدند (البته باشکلهای متفاوت). از طرفی کشور ها باید وضعیت تقریباً مشابه ایران در آغاز داشته باشند یعنی همانند ایران دارای قدمت طولانی تاریخی باشند. هر سه کشور از جوامع شرقی به حساب می آیند.

از دیگر ویژگیهای مشترک در بین این سه کشور زمان نوسازی در این سه کشور می باشد. در هر سه کشور نوسازی از زمان برخورد با غرب شکل گرفت. تقریباً زمان نوسازی در هر سه کشور یکسان بود هر چند نوع نوسازی متفاوت بود. از طرفی تغییرات در این کشور ها اغلب توسط گروه حاکم اتفاق افتاده است. از لحاظ امکان توسعه در هر سه کشور می توان به شرایط یکسان: آسیایی بودن، هم زمانی برخورد با غرب در قرن ۱۹ و همزمانی تقریبی نوسازی در هر سه کشور یاد کرد. شکل و نوع تمرکز قدرت از فاکتور های مهم در نوسازی در هر سه کشور می باشد. در حقیقت با اینکه زمان نوسازی، هر سه کشور دارای وضعیت توسعه نیافته بودند و تقریباً شرایط یکسان داشتند ولی در دوران دهه اول قرن بیستم ژاپن به یک کشور قدرتمند تبدیل گردید و توانست در نظام جهانی جایگاه مرکزی پیدا کند ولی ایران و چین به چنین جایگاهی دست نیافتند. با توجه به چنین وضعیتی، سه کشور چین، ایران و ژاپن به عنوان کشورهای مورد مطالعه انتخاب گردیدند.

۱-۶- اهداف تحقیق

تحقیق حاضر دارای یک هدف کلی و چند هدف اختصاصی است که سعی شده است اهداف اختصاصی در جهت هدف کلی طراحی شود.

۱-۶-۱- هدف کلی

- بررسی تاثیر ساختار سیاسی بر توسعه اقتصادی

۱-۶-۲- اهداف اختصاصی

- بررسی مکانیزمهای تاثیر نظام جهانی بر توسعه اقتصادی قبل و بعد نوسازی.

- بررسی مکانیزمهای تاثیر نظام جهانی بر ساخت سیاسی قبل و بعد نوسازی.
- بررسی تغییرات تاثیر عوامل سیاسی بر توسعه اقتصادی.
- بررسی نقش نخبگان در رابطه با ساخت سیاسی و توسعه اقتصادی

فصل دوم:

ادبیات تحقیق